

Мария Павлова

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ЕТИКА В СЧЕТОВОДСТВОТО

PROFESSIONAL ETHICS IN ACCOUNTING

Abstract: Ethical behavior in business enables a seamless and efficient functioning of the economy. The nature of the accounting profession requires a high level of trust and ethical conduct. The financial scandals, which burst out, have undermined this trust. Nowadays its grounds are being rebuilt through government regulation and university education of future accountants in ethical conduct.

Keywords: ethical conduct, accounting ethics, creative accounting, ethical code, education in accounting ethics.

Въведение

Световно проучване показва, че по степен на доверие, счетоводната професия се нарежда на второ място след лекарската.

“Когато хората се нуждаят от лекар, или адвокат, или дипломиран експерт-счетоводител, те търсят някого, на когото могат да се доверят, че ще си свърши добре работата – не за лична изгода, а в полза на клиента. Хората трябва да се доверят, тъй като те не могат да преценяват качеството на неговия “продукт”. За да му вярват те трябва да вярват, че той е компетентен, и че основният му мотив е да им помогне.” – John L. Carey, описващ етика в счетоводството.

Затова темата на настоящия доклад е „Професионалната етика в счетоводството”. Важно е да си отговорим на въпросите: Що е счетоводна етика? Какво е нейното значение? Защо е важно обучението по етика в счетоводството?

Така ще се очертаят нови пътища за укрепване на професионалната етика на счетоводителите и разширяване на възможностите за обучение на младите кадри в професията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Без да се навлиза в детайли, счетоводната етика е част от приложната етика – науката за моралните ценности и правила и как те се прилагат в счетоводството. Тя е вид професионална етика.

Счетоводната етика за първи път е въведена от Лука Пачоли, за когото счетоводител може да бъде само абсолютно честният човек. По-късно тя се доразвива от правителствени групи, професионални организации и независими компании. Днес етика се преподава в курсовете по счетоводство във висшите училища, както и от организации за обучение счетоводители и одитори.

Какво е значението на етиката в счетоводната професия?

Естеството на работата, извършвана от счетоводители и одитори, изисква високо ниво на етика. Акционерите, собствениците и други потребители на финансовите отчети разчитат предимно на годишните финансови отчети на дружеството, тъй като те могат да използват тази информация, за да вземат информирано решение за инвестиция. Те разчитат на мнението на счетоводители, които са

изготвили отчетите, както и на одиторите, които са ги проверили, за да дават вярна и честна представа за компанията. Познаването на етиката може да помогне на счетоводители и одитори за преодоляване на етични дилеми, даващо възможност за правилния избор, който може и да не е в интерес на компанията, но ще бъде в полза на обществото, което разчита на счетоводителя (одитора) за достоверното представяне на информацията.

Откога се поставя въпросът за етиката в счетоводството?

За първи път Лука Пачоли, “бащата на счетоводство”, пише за счетоводната етика в първата си книга „Съвкупност от всички аритметики, геометрии, учение за пропорциите и отношенията“, публикувана през 1494 г.

От тогава Етични стандарти се разработват от правителствени групи, професионални организации и независими компании. Тези различни групи правят възможно счетоводителите да следват няколко етични кодекса, за да изпълняват задълженията си в професионална работна среда. Счетоводителите трябва да следват етичния кодекс, определен от професионалната организация, на която са член.

През 1887 г., се създава Американската асоциация на експерт-счетоводители (ААРА). Това е първата стъпка в развитието на професионализма в счетоводната индустрия на САЩ. От 1905 г. са формулирани първите етични кодекси на асоциацията с цел да образова своите членове. През 1907 г., по повод 20-годишният ѝ юбилей етиката е поставена като основна тема.

Съвременният Американски институт на дипломираните експерт-счетоводители (съвременното име на посочената вече ААРА) разработва пет подразделения на етични принципи, които членовете ѝ трябва да следват:

- независимост, почтеност и обективност (independence, integrity, and objectivity);
- компетентност и технически стандарти (competence and technical standards);
- отговорности към клиентите (responsibilities to clients);
- отговорности към колегите (responsibilities to colleagues);
- други отговорности и практики (other responsibilities and practices).

Всеки един от тези принципи дава указания за това как дипломиран експерт-счетоводител следва да работи като професионалист. Неспазването на указанията може да е причина счетоводител да не бъде допуснат да практикува. При разработването на етични принципи се обръща внимание и на това, как на професионалистите ще бъде гледано от тези, които са извън счетоводната професия.

Различни професионални счетоводни организации също работят в областта на счетоводната етика – ААА, IMA, CIMA.

Американската счетоводна асоциация (ААА) през 1987 г. приема етичен кодекс на счетоводителя, който съдържа редица норми за поведение. В него е упоменато, че:

- преди да заеме работно място счетоводителят трябва внимателно да проучи работата на своя предшественик;
- ако предшественикът вече не работи, към него трябва да се отправи писмено запитване и професионалният дълг изисква цялостен отговор на това запитване;
- ако при предварително запознаване с делата на даден работодател е видно, че той нарушава или може да наруши приложимото право, счетоводителят следва да откаже офертата за работа;
- счетоводителят няма право да изисква от администрацията да познава и разбира неговата работа;
- счетоводителят не може сам да изисква повишение в работата;
- счетоводителят не може да получава бонуси или допълнително заплащане за финансовите резултати, за които той е допринесъл;
- счетоводителят не трябва да съветва работодателя за извършване или прикриване на следите от престъпления;
- работодателят и счетоводителят са солидарно отговорни при невярно деклариране на данни;
- счетоводителят е длъжен редовно да повишава своята професионална квалификация и т.н.

Смята се, че присъствието на Кодекса укрепва статуса на счетоводителя и води до нарастващото търсене на неговия труд.

В България, в Закона за независимия финансов одит, гл. 7, е въведена императивната норма, че регистрираните одитори при осъществяване на независим финансов одит спазват Професионалния етичен кодекс на Института на ДЕС.

Ф. Котъл твърди, че за да поддържа висока етика, един счетоводител „...трябва да има силно чувство за ценности, способността да анализира ситуацията, за да определи етичните аспекти, както и ангажимент за благополучието на другите“.

И. Стюарт препоръчва етичен модел, състоящ се от следните етапи: 1. Счетоводителят трябва да осъзнае, че дадена ситуация представлява етичен проблем; 2. Да идентифицира страните, които биха се заинтересували от изхода на дилемата; 3. Да определи алтернативи и оценка на влиянието му върху всяка алтернатива на заинтересованата страна, а след това да избере най-добрата алтернатива.

Как да се развие етично поведение у счетоводителите?

Етичното поведение се изгражда чрез обучение.

Необходимо е да се подчертае, че това мнение не е еднозначно. Има дебати дали етиката изобщо може да се учи и дали счетоводната етика трябва да се изучава в университетска среда. Поддръжниците изтъкват, че етиката е важна за професията и трябва да се преподава на бъдещите счетоводители от момента, в който те навлязат в сферата. В допълнение, образованието може да помогне за засилване на етичните ценности на студентите и да ги насочи да попречат на други да вземат неетични решения.

Критиците твърдят, че едно лице е етично или не по принцип и че преподаването на курс по етика няма практическо приложение. Въпреки съпротивата, счетоводната етика се преподава в университетите като учебна дисциплина и на научни конференции, насърчава се от професионални организации и счетоводни фирми.

Счетоводната образователна комисия на САЩ (The Accounting Education Change Commission, АЕСС) призова студентите да „знаят и разбират етиката в професията, за да могат да вземат решения, базирани на ценностната система“.

В какво се изразява най-общо обучението по етика?

Още през 1988 г. проф. Стивън Лъоб формулира седем цели на обучението по счетоводна етика.

1. Свързва обучението по счетоводство с морални въпроси.
2. Разпознава въпроси при отчитането, които имат етичните аспекти (потенциални конфликти).
3. Възпитава “чувство за морално задължение” и отговорност.
4. Дава възможност за придобиване на способности, необходими за справяне с етичните конфликти и дилеми.
5. Обучава за справяне с несигурността на счетоводната професия.
6. Да подготви почвата за промяна на етично поведение.
7. Да се изучи историята и състава на всички аспекти на счетоводната етика и връзката им с общата сфера на етиката.

Осъзнаването на необходимостта за въвеждане на счетоводната етика в учебните програми не е нова. Още през 1964 г., в статия в „Журнал по счетоводство” (The Journal of Accountancy), Гримстад повдига въпроса за подготовката на преподаватели по счетоводна материя да преподават етика в счетоводството.

В периода 60–80-те г. на ХХ век в американските университети (които са водещи в материята) няма кой знае какъв напредък. До 1988 г. възможностите на счетоводните факултети като цяло, да преподават професионална етика не са се променили и по този начин тя се превръща в ключов фокус.

Едва през октомври 1987 г., когато в свой доклад Националната комисия за борба с фалшифициране на финансовата отчетност (Treadway Commission) на САЩ отбелязва, че етиката е застъпена минимално в програмите на университети и колежи, препоръчва увеличаване обхвата на счетоводната етика в тези програми. Този доклад включва проучване, според което, етика като цяло не получава широко покритие в счетоводното образование. Следващи независими изследвания потвърждават това заключение.

Съобразно препоръката на посочената по-горе комисия по отношение на счетоводната етика и други фактори, които потвърждават значението на етиката в образованието по счетоводство, през 1988 г. Американската счетоводна асоциация (ААА) създава „Проект по професионализъм и етика“. Този проект под ръководството на Комитет продължава пет години и получава значителна финансова подкрепа от редица публични счетоводни фирми и корпорации. През първите три години от съществуването си Комитетът работи за промотиране на счетоводната етика в образованието. Усилията са насочени в две основни направления: предоставяне на образователни програми и семинари за обучение по счетоводна етика и разработване на материали, подходящи в обучението по етика в счетоводни курсове и програми.

През периода 1989–1992 г. се провеждат четири годишни семинара в различни американски щата. Те обхващат различни въпроси, свързани с преподаването на счетоводна етика, като акцентът се поставя върху подготовката на счетоводните преподаватели да преподават етика на студентите в икономическите специалности. Тези годишни семинари включват кратко въведение към теорията по етика, както и различни структурни подходи за преподаване чрез конкретни ситуации (казуси), които имат етични измерения.

По отношение на втората цел – разработване на материали за обучението по етика, се изисква от академичните среди и счетоводители от практиката да внесат реалистични случаи, които да се адаптират и при необходимост да бъдат използвани като казуси. Професор Уилям Мей (от училището по религия в университета на Южна Калифорния) е един от главните инициатори в тази дейност. В резултат на този процес през 1990 г. е издадена книга, озаглавена „Етика в счетоводната програма: казуси и литература (теория), редактирана от професор Мей. Първото издание, публикувано през 1990 г., съдържа 13 казуса, учебни материали (теория и инструкции), свързани с тези случаи.

През 1993 г. в САЩ в Държавния университет на Ню Йорк в Бингхамптън се открива първият център, който се фокусира върху изучаването на етиката в счетоводната професия. През 1999 г. няколко американски щата започват да изискват обучение по етика, преди да се вземе изпитът за експерт-счетоводител.

Така се поставя началото на обучението по професионална етика в счетоводството в сферата на висшето образование.

Редица финансови скандали от края на XX и началото на XXI век в световен мащаб, разклащат доверието към професионалните счетоводители. Дори и крахът на Корпоративна търговска банка през тази година също има счетоводен и респективно етичен аспект.

Всичко това извежда отново на дневен ред необходимостта от засилване на професионалната счетоводна етика.

Практиката показва, че счетоводната етика е трудно контролируема. От една страна, счетоводители и одитори трябва да защитават интереса на обществото (което се основава на информацията, събрана в одити). От друга страна, трябва да имат гаранция, че ще останат на работа във фирмата, в която работят или одитират. Те трябва да помислят как най-добре да приложат счетоводни стандарти, дори когато се сблъскват с проблеми, които биха могли да причинят на дружеството значителна загуба или дори преустановяване на дейността.

В резултат на няколко големи скандали, засягащи професията, критиците на счетоводителите твърдят, че когато клиент запита счетоводител „Колко прави две плюс две?“ счетоводителят отговаря: „Колко бихте искали да бъде?“. Тази мисъл, заедно с други критики на професията по отношение на въпроси за конфликт на интереси, доведоха до значително повишаване на стандартите за професионализъм, като се набляга на етиката в работната среда.

Ролята на счетоводителя е от съществено значение за обществото. Предоставяната от тях информация е от решаващо значение в подпомагането на мениджъри, инвеститори и други при вземането на важни икономически решения. Съответно, етичните нередности от страна на счетоводителите могат да бъдат вредни за обществото, което води до недоверие от страна на обществеността и нарушаване на ефективността на икономиката.

От края на XX век до момента множество счетоводни скандали, бяха широко отразени от медиите и доведоха до обвинения в измама, молби за защита от фалит и закриване на фирми и счетоводни къщи. Скандалите са резултат от „творчество“ в счетоводството, заблуждаващи финансови анализи, както и подкупи.

Различни компании имаха проблеми с измамни счетоводни практики, включително Tyco International, NuganHandBank, WorldCom, GlobalCrossing, AIG, италианската компания „Пармалат“. Един от най-широко обсъжданите финансови скандали е този с „Енрон“ (2001 г.), мултинационална компания, за която се установява, че в продължение на няколко години е фалшифицирала своите финансови отчети. Техният одитор „Артър Андерсън“ (Arthur Andersen), международна одиторска компания, смятана за една от „Голямата петорка“, заверява валидността на сметките, въпреки неточности във финансовите отчети. Когато тези обстоятелства излизат наяве, не само, че „Енрон“ банкрутират, но „Артър Андерсън“ излиза от бизнеса. Акционерите на „Енрон“ губят 25 милиарда долара в резултат на несъстоятелност на дружеството. Въпреки че само една малка част от служителите на „Артър Андерсън“ са замесени с скандала, закриването на фирмата води до загубата на 85 000 работни места.

В последните години се заговори за „творчество“ в счетоводството и „креативно“ счетоводство. Според Иън Грифитс, „...цифрите, които се подават два пъти годишно за публичен контрол са били променени, за да се защитят виновните. Това е най-големият трик, след създаването на троянския кон Всъщност тази измама е с перфектно добър вкус. Тя е напълно законна. Нарича се е „творчество“ в счетоводството“.

Практиката показва, че ако не се спазват етичните норми в бизнеса губят всички – и работодатели, и потребители. След като излиза наяве фалшифицирането на информацията в отчетите на „Енрон“ (през октомври 2001 г.) компанията тотално губи доверието на контрагентите си и настъпва срив дори и в печелившите ѝ дейности (посредник в търговия с ел енергия). И още нещо: до момента тя изкупува излишна ел енергия от крупни производители. След скандала производителите няма на кого да продават, а от друга страна – крайните потребители няма от кого да купят и създават свои мощности, което им струва много по-скъпо.

Некоректни практики в счетоводство могат да възникнат от различни аспекти на даден проблем. Тези проблеми обикновено идват на бял свят и в крайна сметка могат да съсипят не само компанията, но и одиторите за неоткриване или разкриване на отклонения. Няколко изследвания са доказали, че корпоративната култура на фирмата, както и фирмената „ценностна система“ може да окаже влияние върху поведението на счетоводителя (в повечето случаи негативно влияние). Тази среда може да допринесе за влошаване на етичните ценности, които са били научени в университетите .

До 1977 г. етичните правила в световен мащаб възпрепятстват счетоводни и одиторски фирми да се рекламират пред клиенти. Когато правилата са отменени, сумата за реклами на най-големите одиторски фирми в САЩ нараства от 4,0 милиона щатски долара през 1980 г. до повече от 100 милиона долара през 2000 г. Критиците твърдят, че като се позволи на одиторските фирми да се рекламират, търговската страна надвишава професионалната, което води до конфликт на интереси. Това дава възможност за измами и е причина според Артър Бауман, „... фирмите да предлагат услуги, които ги направиха повече консултанти и бизнес-съветници отколкото одитори“. Откакто счетоводните фирми все по-малко се интересуват от по-ниско платените одиторски услуги, поради отделеното по-голямо внимание на високоплатените консултантски услуги, възникват проблеми. Това незачитане и липсата на времето, прекарано в одити, доведе до липса на внимание към откриването (улавянето) на лоши и некоректни практики в счетоводството.

Статия от 2007 г. в *Managerial Auditing Journal* определя деветте фактора, които допринесоха за етични неуспехи на счетоводители въз основа на проучване на 66 членове на Международната федерация на счетоводителите. Факторите включват (по реда на значимостта) :

1. личен интерес (self-interest)
2. неподдръжане на обективност и независимост (failure to maintain objectivity and independence)
3. неподходяща професионална преценка (inappropriate professional judgment)
4. липса на етична чувствителност (lack of ethical sensitivity)
5. неправилно лидерство и лоша култура (improper leadership and ill-culture)
6. невъзможност да се устои на заплахата от адвокати (failure to withstand advocacy threats)
7. липса на компетентност (lack of competence)
8. липса организационна и партньорска/колегиална подкрепа (lack of organizational and peers support)

9. липсата на професионален орган за подкрепа. (andlack of professional bodysupport.)

Основният фактор – личен интерес, е мотивацията на счетоводителя да действа от свой собствен интерес когато е изправен пред конфликт на интереси. Например, ако даден одитор има проблем с отчетността, която одитира, но получава финансови стимули да игнорира тези проблеми, одиторът действа неетично.

Заклучение

След големите счетоводни скандали, борбата с опасностите от неетично поведение доведе до нови законови реформи в САЩ, Австралия и редица европейски страни. Вторият, но много значим път се изразява в засилване влиянието на висшето образование – чрез широко застъпено обучение в професионална етика на студентите в счетоводните специалности.

С възпитаването на бъдещите счетоводители в етика още преди да влязат в бизнеса (чрез висше образование или начално обучение във фирмите), ще се увеличат възможностите за подобряване на надеждността на счетоводната професия.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Павлова, М.** Ценности и етика в счетоводната професия. В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2014. // **Pavlova, M.** Tsennostiietika v schetovodnataprofesiya, V. Tarnovo, UI, 2014.
2. **Сотирова, Д.** Бизнесетика. С.: НБУ, 2009. // 2. **Sotirova, D.** Biznesetika. S.: NBU, 2009.
3. **Филипова, Ф.** Професионална етика в счетоводството. Варна: Наука и икономика, 2006. // 3. **Filipova, F.** Profesionalna etika v schetovodstvoto. Varna: Nauka i ikonomika, 2006.
4. **Соколов, Я. В.** История бухгалтерского учета. М.: Магистр, 2011. // 4. **Sokolov, Ya. V.** Istoriya buhgallterskogo ucheta. M.: Magistr, 2011.
5. **Солоницина, А. А.** Професиональная этика и этикет. Владивосток, 2005. // 5. **Solonitsina, A. A.** Profesionalnaya etika i etiket. Vladivostok, 2005.
6. **Ahadiat, N.** In Search of Practiced-Based Topics for Management Accounting Education. Management Accounting Quarterly, Summer 2008, p. 42.
7. **Bampton, R. and C. J. Cowton.** The Teaching of Ethics in Management Accounting: Progress and Prospects', Business Ethics: A European Review 11, 2002, pp. 52–61.
8. **Bean, D. F., Richard, A. B.** Accounting Ethics Courses: Do They Work? The CPA Journal, January 2007.
9. **Bernardi, R. A., Bean, D. F.** Ethics in Accounting Education: The Forgotten Stakeholders. The CPA Journal, July 2006.
10. **Bernardi, R., Metzger, R., Scofield B. R., Wade Hoogkamp, M., Reyes, L. and Banaby, G.** Examining the Decision Making Process of Students Cheating Behavior: An Empirical Study, Journal of Business Ethics, 50, 2004, p. 397.
11. **Blocher, E. J., Stout, D. E., Cokins, G., and Chen, K. H.** Cost Management: Strategic Emphasis (Fourth Edition), McGraw-Hill Irwin, 2008.
12. **Böer, G.B.** Management Accounting Education: Yesterday, Today and Tomorrow, Issues in Accounting Education, May 2000, p. 313.
13. **Cable, R., Healy, P., Mathew, E.** Teaching Future Management Accountants, Management Accounting Quarterly, Summer 2009, p.44–49.
14. **Cottel, P. G.** Accounting Ethics: A Practical Guide for Professionals, Quorum Books, 1990.
15. **Cummins, J.,** The Teaching of Business Ethics at Undergraduate, Postgraduate and Professional Levels in the UK, Institute of Business Ethics. London, 1999.
16. **Drury, C.** Management and Cost Accounting, 5th Edition, Thomson Learning. London, 2000.
17. **Grimstad, C. R.** Teaching the Ethics of Accountancy, The Journal of Accountancy, July, 1964, p. 84.
18. **Hansen, D. R., Mowen, M. M., and Guan L.** Cost Management: Accounting & Control (Sixth Edition), South-Western Cengage Learning, 2009.
19. **Haswell, S. and Jubb, P.** Unethical Tendencies, Charter, April 1995, pp. 102–103.
20. **Hilton, R.W., Maher, M. W. and Selto, F. H.** Cost Management: Strategies for Business Decisions (Fourth Edition), McGraw-Hill Irwin, 2008.
21. **Horngren, C. T., Srikant, M. D., Foster, G., Rajan, M.V. and Ittner, C.** Cost Accounting: A Managerial Emphasis (Thirteenth Edition), Pearson Prentice Hall, 2009.
22. **IAESB.** International Education Standard (IES) 4 Professional Values, Ethics and Attitudes, 2005.

23. **IAESB**. Approaches to the Development and Maintenance of Professional Values, Ethics and Attitudes in Accounting Education Programs, 2006.
24. **Loeb, S. E.** Issues Relating to Teaching Accounting Ethics: An 18 Year Retrospective, Research and Professional Responsibility and Ethics in Accounting , 2007.
25. **Loeb, S. E., J. Rockness.** Accounting Ethics and Education: A Response, The Journal of Business Ethics 11, 1992, p. 487.
26. **Stuart, I.**, Ethics in the Post-Enron Age. SouthWestern/Thomson. 2004, p. 2.